

Eglė Kavoliūnaitė

Teisinės sistemos tyrimo skyriaus vedėja – tyrėja

Teisės institutas

Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1

LT-01109, Vilnius

Tel. 2101675, Faks. 2497591

El. p.: *egle@teise.org*

TURTO KONFISKAVIMAS: REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINĖS PRIELAIDOS TAIKYTI IŠPLĖSTINĮ KONFISKAVIMĄ LIETUVOJE¹

Turto konfiskavimas yra viena poveikio priemonių, kuria, viena vertus, siekiama nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, ir, antra vertus, užkardyti ekonominių nusikalstamų veikų ar kitų pažeidimų darymą. Pagal tai, kuriam tikslui valstybė teikia pirmenybę, yra konstruojamos turto konfiskavimą reguliuojančios įstatymo nuostatos. Ir Jungtinių Tautų dokumentais, ir Europos Sąjungos pamatiniiais sprendimais valstybės skatinamos nustatyti tokias priemones, kad visa nusi kaltimu gauta nauda būtų konfiskuota. Viena iš tokių priemonių, įtvirtinta 2005 m. Tarybos pamatiniame sprendime, yra išplėstinis konfiskavimas. Straipsnyje analizuojami konfiskavimo reguliavimo ypatumai, atsižvelgiant į turto konfiskavimo, kaip teisinės priemonės, tikslus, bei galimybę ir poreikis išplėstinį konfiskavimą numatyti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.

IŽANGA

Turto konfiskavimas yra vienas iš svarbiausių baudžiamosios politikos instrumentų siekiant užkirsti kelią nusikalstamų veikų ekonomikai, finansų sistemai, nuosavybei ir kt. plitimui. Be to, turto konfiskavimas yra ar bent jau turė-

¹ Straipsnis parengtas remiantis Teisės instituto tyrimu „Turto konfiskavimo reglamentavimo tobulinimo galimybės“ (Autoriai: Eglė Kavoliūnaitė, Mindaugas Lankauskas, Zigmantas Garalevičius ir dr. Agnė Baranskaitė), atliktu remiantis Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. IX-711 bei 2006 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-358 „Dėl atsakingų vykdytojų už Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos įgyvendinimo priemonių plano vykdymą skyrimo“.

tų būti efektyvi prevencinė priemonė nusikalstamų veikų ar administracinių teisės pažeidimų darymui. Taigi turto konfiskavimas yra priemonė, kuria siekiama ne tik nubausti kaltininką, bet ir pačią nusikalstamą veiką padaryti ekonomiškai nenaudingą. Remiantis mūsų valstybės teisiniu reglamentavimu, turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinis bet kokio pavidalo turto, gauto iš nusikalstamos veikos administracinio teisės pažeidimo, turimo kaltininko, pažeidėjo, jo bendrininko ar kitų asmenų paėmimas valstybės nuosavybėn. Tačiau tokia turto konfiskavimo koncepcija yra pernelyg siaura siekiant įgyvendinti anksčiau minėtą turto konfiskavimo idėją.

Tarptautinių organizacijų, tokių kaip MONEYVAL, GRECO ir pan. pastebėjimu, Lietuva, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, išnaudoja ne visas potencialias galimybes, kad nusikalstama veika būtų ekonomiškai nenaudinga². Praktikoje yra nemažai pavyzdžių, kai turto konfiskavimo taikyti nepavyksta dėl teisinių trukdžių, ypač kalbant apie tretiesiems asmenims perduoto turto konfiskavimą. Kai kuriose užsienio valstybėse naudojamas taip pat civiliniams santykiams artimesnis turto konfiskavimo būdas, kai turtą galima konfiskuoti iš asmens, kuris baudžiamojoje byloje yra išteisintas arba kitais atvejais nutraukus procesą, pavyzdžiui, dėl senaties ir pan. Lietuvoje taip pat nenumatytas išplėstinis konfiskavimas, kai padarius tam tikras nusikalstamas veikas (ypač susijusias su organizuotu nusikalstamumu), laikoma, kad visas turtas, gautas nusikalstamu būdu, yra konfiskuojamas. Užsienio valstybėse išplėstinis konfiskavimas paprastai yra taikomas perkeliant įrodinėjimo naštą kaltinamajam, taip yra kur kas lengviau užtikrinti, kad nusikalstamu būdu įgytos pajamos nebus nuslėptos.

Straipsnyje turinio analizės ir lyginamuoju metodais analizuojama, kodėl turto konfiskavimo reguliavimas nėra pakankamas, kad jį būtų galima laikyti efektyvia priemone kovojant su ekonominiais nusikaltimais bei kad šią priemonę būtų galima efektyviai naudoti prevenciniais tikslais. Todėl analizuojamos Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos bei teismų praktika. Tuo remiantis svarstomos galimybės išplėsti turto konfiskavimo reglamentavimą, atsižvelgiant į tarptautinių dokumentų reikalavimus, užsienio valstybių praktiką, tarptautinių organizacijų rekomendacijas bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją.

² Žr., pvz., [36].

1. KONFISKAVIMO SAMPRATA

Konfiskavimas paprastai yra suprantamas kaip nuobauda, bausmė arba kita poveikio priemonė, skiriama padarius tam tikrus nusikaltimus, nusižengimus, pažeidimus ar neteisėtai praturtėjus. Bendriausia prasme konfiskavimą galima apibūdinti kaip neatlygintiną nuosavybės teisės objekto nusavinimą, kai tai daroma siejant su neteisėta to turto valdytojo veikla arba to turto panaudojimu neteisėtiems tikslams.

Valstybių praktika taikant konfiskavimą yra labai skirtinga, pradedant skirtumais to, kas gali būti konfiskuojama (priemonės, dalykas, turtas, pajamos), kokiais atvejais gali būti vykdomas konfiskavimas, iš kokių asmenų gali būti konfiskuojama, koks konfiskavimo pagrindas, kam tenka įrodinėjimo našta dėl konfiskuojamo turto, priemonių, objekto ar pajamų teisėtumo, kokia konfiskavimo apimtis ir daugybė kitų aspektų. Todėl, kalbant apie konfiskavimą, labai sunku grupuoti konfiskavimo reglamentavimą įvairių valstybių teisės sistemose.

Galima išskirti keletą konfiskavimo tikslų: tai ir nubaudimas už teisės pažeidimą, pažeidimu padarytos žalos atlyginimas, prieš pažeidimo padarymą buvusios būsenos atkūrimas, pažeidimų padarymo ateityje užkardymas ir pan. Iš tiesų kiekvienas konfiskavimo atvejis visiškai ar iš dalies įgyvendina keletą ar net visus minėtus tikslus. Atsižvelgiant į konfiskavimo pobūdį ir tikslus, matyti, kad svarbiausi konfiskavimo tikslai yra dvejopi: viena vertus, tai yra nubaudimas už pažeidimo padarymą (baudžiamumo momentas), ir, antra vertus, tai yra priemonė, kuria siekiama, kad nusikaltimą daryti neapsimokėtų (prevencinis momentas).

Daugelyje valstybių taikomas konfiskavimas sietinas su pirmuoju tikslu – jis laikomas ekonominės paskirties priemone, kuria siekiama ne tik nubaudyti kaltininką ar pažeidėją, bet ir pačią nusikalstamą veiklą padaryti ekonomiškai nenaudingą, taip pat, kiek įmanoma, pašalinti tokios veiklos padarinius. Šia prasme konfiskavimas yra priemonė, kuria siekiama atgrasinti asmenis nuo turtinių teisės pažeidimų, dažniausiai nusikaltimų, darymo. Todėl tokiais atvejais turto konfiskavimas nėra priskiriamas prie bausmių, numatytų baudžiamuosiuose įstatymuose, o laikomas prevencinio pobūdžio priemone, skiriama šalia bausmės už nusikaltimus ir panašaus pobūdžio teisės pažeidimus arba net ir neskiriant bausmės.

Vertinant, ar konfiskavimo pagrindinis tikslas yra asmens nubaudimas, pirmiausia žiūrima, ar ši priemonė yra įtvirtinama kaip bausmė už nusikaltimą. Antai 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse [10] turto konfiskavimas – papildoma bausmė – buvo kaip priverstinis neatlygintinis paėmi-

mas valstybės nuosavybėn viso arba dalies turto, kuris yra asmeninė nuteistojo nuosavybė, arba turto, kuris yra perduotas valdyti kitiems asmenims, tačiau gautas nusikalstamu būdu. Tačiau reikia pažymėti, kad konfiskavimo baudžiamasis pobūdis išryškėja ir kitais atvejais, kai jis yra įtvirtinamas kaip baudžiamosios teisės pagalbinė priemonė, padedanti įgyvendinti bausmės paskirtį. 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse [9] turto konfiskavimas įtvirtinamas kaip baudžiamojo poveikio priemonė, t. y. remiantis jo apibūdinimu galima manyti, kad šia priemone pirmiausia ketinama asmenį bausiti, tačiau, kaip bus matyti analizuojant Lietuvoje įtvirtinto turto konfiskavimo turinį, jis daugiau atspindi prevencijos idėją.

Žvelgiant į užsienio valstybių praktiką, taip pat matyti, kad vien konfiskavimo apibūdinimas „prevencinio“ ar „baudžiamojo“ poveikio priemone nėra pagrindinis kriterijus, nustatant jo tikrąjį pobūdį. Kaip bus matyti iš tolesnės analizės, konfiskavimo pobūdžio nustatymui reikšmės turi daugelio aspektų įvertinimas: konfiskavimo pagrindas, asmenys, kuriems skiriamas konfiskavimas, konfiskavimo taikymo apimtis ir pan. Šia prasme galima paminėti keletą Europos žmogaus teisių teismo sprendimų. Pavyzdžiui, sprendime *Raimondo prieš Italiją* [18] Teismas nurodė, kad konfiskavimas konkrečiu atveju buvo prevencinio pobūdžio priemonė, byloje *Welch prieš Jungtinę Karalystę* [19] Teismas nusprendė, kad konfiskavimą konkrečiu atveju reikia laikyti bausme. Tuo tarpu bylose prieš tą pačią Jungtinę Karalystę *Air Canada prieš Jungtinę Karalystę* [16] bei *Agosi prieš Jungtinę Karalystę* [17] Europos žmogaus teisių teismas nusprendė, kad konfiskavimas laikytinas prevencine priemone.

Kalbant apie konfiskavimo tikslus, reikia nepamiršti ir to, kad ši priemonė taikoma ne tik baudžiamojoje, bet ir administracinėje teisėje, kurioje taip pat svarbus ne tik nubaudimo už padarytą pažeidimą tikslas, bet ir prevencinis tikslas. Remiantis Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu [8] (toliau – ATPK), daikto, kuris buvo administracinio teisės pažeidimo padarymo įrankis arba tiesioginis objektas, ir pajamų, kurios buvo gautos administracinio teisės pažeidimo padarymu, konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinis šio daikto ir šių pajamų pavertimas valstybės nuosavybe. Konfiskavimas gali būti skiriamas tik už administracinius teisės pažeidimus, tiesiogiai įvardytus ATPK 26 straipsnyje (Daikto, kuris buvo administracinio teisės pažeidimo padarymo įrankis arba tiesioginis objektas, ir pajamų, kurios buvo gautos administracinio teisės pažeidimo padarymu, konfiskavimas), ir kaip pagrindinė, ir kaip papildoma nuobauda.

2. KONFISKAVIMO APIMTIS

Jau buvo minėta, kad konfiskavimo samprata, tikslai ir apimtis valstybėse labai skiriasi.

Atsižvelgiant į tai, kokia apimtimi bei kieno atžvilgiu turto konfiskavimas, teorijoje skiriamos šios konfiskavimo rūšys:

– *in personam* – konfiskavimas, taikomas nusikaltimą padariusio asmens atžvilgiu;

– *in rem* – konfiskuojamas turtas, nepriklausomai nuo to, pas ką jis yra.

Išimtinai *in personam* atveju konfiskavimu daugiau įgyvendinama tik baudžiamumo idėja, kadangi priemonės taikymas yra susijęs tik su nusikaltimą padariusiu asmeniu, bet ne su neteisėtai gautu turtu. Tuo tarpu prevencinis pobūdis tokiu atveju būtų įgyvendinamas tik minimaliai, kadangi nebūtų galima konfiskuoti turto, priklausančio tretiesiems asmenims, ir iš esmės konfiskavimu siekiama prevencija nebūtų realiai įgyvendinama. Antra vertus, išimtinai *in rem* atveju konfiskavimas būtų siejamas tik su civiliniais kriterijais, nes nebūtų iš esmės svarbu, ar asmuo yra kaltas nusikaltimo padarymu. Iš tiesų tokia tvarka yra taikoma Jungtinėje Karalystėje, dar vadinama „civiliniu išieškojimu“. Vis dėlto toks skirstymas yra daugiau teorinis, o valstybių praktikoje *in personam* ir *in rem* aspektai yra glaudžiai susiję. Ir Lietuvoje, ir užsienio valstybėse konfiskavimui plačiausiai taikomi šie *in personam* ir *in rem* bruožai³:

1) asmuo turi būti pripažintas kaltu už nusikalstamos veikos padarymą (arba bent jau turi būti padaryta nusikalstama veika);

2) turi būti konfiskuojamas neteisėtai įgytas turtas arba priemonės, kurio mis neteisėtai įgytas turtas;

3) galimybė konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų.

Valstybės, remdamosi skirtingais konfiskavimo tikslais ir jų įgyvendinimui pasirinktais būdais, skirtingai reguliuoja anksčiau minėtų konfiskavimo elementų santykį. Todėl, siekiant įvertinti konfiskavimo valstybėse prigimtį ir bruožus, reikia išanalizuoti, už kokius teisės pažeidimus skiriamas konfiskavimas, koks asmens santykis su padaryta veika ir kas yra konfiskavimo objektas.

³ Šios sąlygos numatomos ir 2005 m. Tarybos pamatiniame sprendime.

2.1. Konfiskavimo apimtis nusikalstamų veikų atžvilgiu

Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tam tikros nusikalstamos veikos, už kurias taikomas konfiskavimas, nurodomos tarptautiniuose dokumentuose. Pavyzdžiui, remiantis Europos 1990 m. Konvencijos dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo [1] 6 str., valstybės konvencijos dalyvės privalo konfiskuoti turta, gautą iš nusikaltimų, susijusių su pinigų plovimu. Europos Sąjungos valstybės turi vadovautis 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo [15] 2 straipsniu, pagal kurį kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių, kad galėtų konfiskuoti visas arba dalį nusikaltimo priemonių ir lėšų, įgytų iš nusikaltimų, už kuriuos baudžiama laisvės atėmimu daugiau kaip vieneriems metams, arba turta, kurio vertė atitinka tokias lėšas. Remiantis to paties Pamatinio sprendimo 3 str., valstybės narės privalo taikyti konfiskavimą už nusikaltimus, padarytus nusikalstamo susivienijimo, už euro padirbinėjimą, pinigų plovimą, prekybą žmonėmis, padėjimą neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi, seksualinį vaikų išnaudojimą ir vaikų pornografiją bei prekybą narkotikais. Taigi už pastarųjų nusikalstamų veikų padarymą Europos Sąjungos valstybės privalo taikyti nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimą.

Užsienio valstybėse konfiskavimo reglamentavimas nusikaltimų atžvilgiu yra gana skirtingas. Galima išskirti valstybes, kuriose konfiskavimas taikomas už bet kuriuos nusikaltimus (įskaitant atvejus, kai konfiskavimas taikomas už bet kuriuos nusikaltimus, kuriais gauta ekonominė nauda), bei valstybes, kuriose konfiskavimas taikomas už tam tikrus nusikaltimus.

2.1.1. Konfiskavimo taikymas už tam tikrus nusikaltimus

a) Konfiskavimas už nusikaltimus, tiesiogiai nurodytus įstatyme

Latvijos baudžiamajame kodekse [7] nurodoma, kad konfiskavimas taikomas už tarptautinių organizacijų nustatytų sankcijų pažeidimą, šnipinėjimą, terorizmą, diversiją, nusikalstamo susivienijimo sudarymą, savavališką žvejybą bei vandens gyvūnų gaudymą, tyčinį nužudymą, išradėjų teisių pažeidimą ir pan. Akivaizdu, kad ne visi išvardyti nusikaltimai susiję su tiesiogine nauda iš nusikaltimo, todėl privalomas turto konfiskavimo skyrimas tokiais atvejais akivaizdžiai rodo baudžiamąjį pobūdį. Tačiau tiesioginis nusikalstamų veikų nurodymas, kurias įvykdžius taikomas turto konfiskavimas, nebūtinai sietinas su

generaline konfiskacija. Estijos baudžiamajame kodekse taip pat prie konkrečių straipsnių yra nurodoma, kada gali būti taikomas konfiskavimas, tačiau visais atvejais jis yra siejamas su neteisėtu naudos gavimu ar priemonių, kuriomis padarytas nusikaltimas iš kurio gauta ekonominė nauda, konfiskavimu [4].

b) Konfiskavimas už nusikaltimus, nusizengimus ar pažeidimus, už kuriuos baudžiama tam tikra bausme

Kai kurių Europos Sąjungos valstybių narių teisės aktuose nustatyta būtinybė konfiskuoti priemones ir lėšas, įgytas iš nusikaltimų, už kuriuos baudžiama laisvės atėmimu daugiau kaip vieneriems metams. Pavyzdžiui, Liuksemburge nusikaltimo priemonių ir juo gautų pajamų konfiskavimas yra privalomas tais atvejais, kai už nusikaltimą yra baudžiama daugiau nei 5 metų laisvės atėmimo bausme [11].

2.1.2. Konfiskavimas už bet kuriuos nusikaltimus

Teoriškai konfiskavimas už bet kuriuos nusikaltimus galėtų būti vertinamas ir kaip baudžiamoji priemonė, ir kaip prevencinė priemonė. Pažymėtina, kad tais atvejais, kai Baudžiamajame įstatyme yra nurodyta, kad konfiskavimas gali būti taikomas nusikaltimo priemonių, pajamų bei turto atžvilgiu, padarytas nusikaltimas paprastai turėtų būti susijęs su naudos gavimu. Europoje bene labiausiai paplitęs reglamentavimas, kai konfiskavimas taikomas už nusikaltimus, kuriais gauta ekonominė nauda. Tokia tvarka yra Lenkijoje, Ispanijoje, Italijoje, Vokietijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Suomijoje ir kt. valstybėse.

Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, turto konfiskavimas gali būti taikomas už bet kurią Baudžiamajame kodekse numatytą nusikalstamą veiką. Nėra nurodymo, kad turto konfiskavimas gali būti taikomas nusikaltimų, kurių padarymu buvo gauta nauda, atžvilgiu. Apie konfiskavimą už konkrečius nusikaltimus galima spręsti tik pagal teismų praktiką. Pavyzdžiui, remiantis 2003 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimu Nr. 43 [35], už kontrabandos nusikaltimą kartu su bausme skiriama ir baudžiamąjį poveikio priemonė – turto konfiskavimas, t. y. turto konfiskavimas turėtų būti skiriamas kiekvienoje kontrabandos byloje. Be to, galima priminti, kad visais atvejais Lietuvoje turėtų būti taikomas konfiskavimas už nusikaltimus, nurodytus 2005 m. Tarybos pamatiniame sprendime [15].

Nors Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą 72 str. numatytas privalomas konfiskavimo taikymas, ši priemonė Lietuvos teismų praktikoje yra taikoma labai retai (pavyzdžiui, 2006 metais I instancijos teismuose iš 14 717 nuteistųjų tik 214 asmenų, t. y. mažiau nei 1,5 proc. nuteistųjų, buvo taiky-

tas turto konfiskavimas; be to, ši priemonė netaikyta nė vienam asmeniui, atleistam nuo bausmės vykdymo ar nuo baudžiamosios atsakomybės [43]). Atsižvelgiant į tai, galima daryti vieną iš prielaidų, kad turto konfiskavimo taikymui Lietuvoje stokojama apibrėžtumo.

2.2. Konfiskavimo apimtis konfiskuojamų objektų atžvilgiu

Kaip jau buvo minėta, konfiskavimo kaip baudžiamojo poveikio priemonės (plačiąja prasme – kai tai taikoma ne tik baudžiamojoje, bet ir administracinėje teisėje) samprata yra susijusi ne su neteisėtai gauto turto atėmimu iš kaltininko, kad šiam nusikaltimo daryti neapsimokėtų, o tiesiogiai su asmens nubaudimu.

Tais atvejais, kai konfiskavimas yra susijęs su asmens nubaudimu už nusikaltimo padarymą (baudžiamasis pobūdis), remiantis valstybių reglamentavimu jis paprastai skiriamas: kaip bausmė ir (arba) už bet kokio nusikaltimo arba nusikaltimo, nesusijusio su ekonominės naudos gavimu, padarymą ir (arba) konfiskuojamo turto vertė yra akivaizdžiai didesnė už nusikaltimu gautą naudą.

Tokiais atvejais už nusikaltimo padarymą gali būti skiriamas viso ar dalies asmeniui priklausančio turto konfiskavimas, nesiejant jo su iš nusikaltimo ar kito pažeidimo gautomis pajamomis, turtu ar priemonėmis. Toks konfiskavimas teorijoje vadinamas „generaliniu konfiskavimu“. Pavyzdžiui, Latvijos baudžiamajame kodekse numatyta, kad turto konfiskavimas yra privalomas nuteisto asmens viso turto ar jo dalies perdavimas valstybės nuosavybei už tai negaunant kompensacijos. Tuo tarpu pagal Belgijos Karalystės Konstitucijos [2] 17 str. generalinė konfiskacija yra uždrausta, t. y. konfiskuoti visą nusikaltėlio turtą draudžiama.

Tais atvejais, kai konfiskavimu siekiama kartu ir prevencinių tikslų, baudžiamosios teisės teorijoje skiriama:

1) nusikaltimo priemonės (*instrumentum sceleris*) konfiskavimas – priemonės, panaudotos darant nusikaltimą (pavyzdžiui, peilis, kuriuo padarytas nusikaltimas), konfiskavimas;

2) nusikaltimo dalyko (*objectum sceleris*) konfiskavimas – daiktų, susijusių su neteisėtais veiksmais, pavyzdžiui, padirbti dokumentai, konfiskavimas;

3) iš nusikaltimo įgytų lėšų (*fructum sceleris*) konfiskavimas – finansinės naudos, gautos iš nusikaltimo padarymo, konfiskavimas.

Tarybos pamatiniame sprendime 2005/212/TVR nurodoma, jog kiekviena valstybė imasi būtinų priemonių, kad galėtų konfiskuoti visas arba dalį nusikaltimo priemonių ir lėšų, įgytų iš nusikaltimų, už kuriuos baudžiama laisvės

atėmimu daugiau kaip vieneriems metams, arba turta, kurio vertė atitinka tokias lėšas (2 str.).

Šiame pamatiniame sprendime nurodoma, kad jame:

Pajamos – tai bet kokia ekonominė nauda, gauta iš nusikaltimų. Jos gali būti įvairios turto formos;

Turtas – tai bet kaip apibrėžtas turtas, ir materialus, ir ne, kilnojamas ir nekilnojamas, ir teisiniai dokumentai, patvirtinantys nuosavybės teisę arba interesą į tokį turtą,

Nusikaltimo priemonės – bet toks turtas, visas arba iš dalies kuriuo nors būdu naudojamas arba planuojamas panaudoti nusikaltimo arba nusikaltimų padarymui.

Analogiškas skirstymas numatytas ir Europos 1990 m. Konvencijoje dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo [1]. Remiantis šios Konvencijos aiškinamuoju raštu, jos kūrėjai laikėsi nuomonės, kad *objectum sceleris* paprastai turėtų patekti į „priemonių“ kategoriją.

Praktiškai visų užsienio valstybių, kuriose netaikomas generalinis konfiskavimas, įstatymuose numatytas visų Pamatiniame sprendime paminėtų rūšių objektų konfiskavimas. Pavyzdžiui, Ispanijoje konfiskuojamas turtas, kuris buvo nusikaltimo įvykdymo priemonė, taip pat nelegali finansinė nauda, gauta įvykdžius nusikaltimą. Italijoje konfiskuojami daiktai, kurie buvo panaudoti ar kuriuos buvo kėsintasi panaudoti darant nusikaltimą bei nusikaltimu gautas pelnas bei nauda. Islandijoje taip pat galima konfiskuoti ne tik nusikaltimo priemones bei gautas pajamas, bet ir priemones, kuriomis buvo ketinama atlikti nusikalstamas veikas. Suomijoje gali būti konfiskuojamos įgytos pajamos, priemonės arba tam tikras kitas turtas, pavyzdžiui, nusikaltimo metu sukurtas produktas. Belgijoje konfiskuojami daiktai, esantys nusikaltimo objektu, ar daiktai, kuriais buvo naudojama darant nusikaltimą, daiktai, kurie yra nusikaltimo rezultatas; turtinės teisės, gautos iš nusikaltimo. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir kai kurių kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.

a) Nusikaltimo priemonių konfiskavimas

Kai kuriose valstybėse nusikaltimo ar pažeidimo priemonių konfiskavimas siejamas tik su prevenciniais tikslais. Pavyzdžiui, Šveicarijoje objektas, kuriuo buvo įvykdytas nusikaltimas, gali būti konfiskuojamas tik tokiu atveju, jeigu pakankamai tikėtina, kad neįvykdžius konfiskavimo tas objektas kels grėsmę asmenų saugumui, moralei ir viešajai tvarkai. Remiantis Suomijos baudžiamąjo kodekso [13] 10 skirsnio 4 str., gali būti konfiskuotos tik šios nusikaltimo

priemonės: a) šaunamasis ginklas, durklas, ar kita panaši pavojinga priemonė; b) kiekviena kita priemonė, kurios laikymas užtraukia atsakomybę; be to, tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad gali būti konfiskuojamas objektas, kuris buvo specialiai sukurtas ar pritaikytas konkretaus nusikaltimo padarymui. Norvegijoje gali būti konfiskuojamas objektas, kai dėl jo prigimties ir kitų aplinkybių yra tikimybė, jog jis bus panaudotas nusikaltimo padarymui. Ši priemonė taikoma netgi nepriklausomai nuo to, kas yra jo savininkas ir nepriklausomai nuo to, ar asmuo gali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn (Norvegijos baudžiamojo kodekso [12] 37b str.). Akivaizdu, kad tokios priemonės taikomos išimtinai prevenciniais tikslais.

Remiantis Lietuvos Respublikos BK 72 str., turi būti konfiskuojami darant nusikalstamą veiką panaudoti pinigai ir kiti materialią vertę turintys daiktai. Tai, gi, nėra daroma skirtumo tarp neteisėtos priemonės *per se* ir priemonės, specialiai sukurtos ar pritaikytos nusikaltimo padarymui, iš vienos pusės, bei bet kokios teisėtos priemonės, iš kitos pusės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne tik Senato nutarime, bet ir nagrinėdamas konkrečias bylas yra suformavęs poziciją, jog konfiskuojant automobilį nėra svarbu, ar jame buvo įrengtos slėptuvės kontrabandos dalykui paslėpti, ar jis buvo specialiai pritaikytas, įrengtas kontrabandos dalykui gabenti, ar tokie veiksmai nebuvo atlikti, svarbus šiuo atveju yra tik vienas aspektas – be šio automobilio kaltininkas nebūtų galėjęs gabenti kontrabandos dalyko, t. y. nebūtų galėjęs padaryti nusikalstamos veikos [20]. Pažymėtina, kad aplinkybė, jog nusikalstama veika gali būti padaryta panaudojant kitą automobilį, mūsų šalies teismų praktikoje vertinama kaip neturinti reikšmės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog sprendžiant klausimą, ar automobilis pripažintinas nusikaltimo padarymo priemone, neturi reikšmės aplinkybė, ar nusikaltimas galėjo būti padarytas kita transporto priemone, nes konkrečios bylos atveju svarbu yra tai, koks konkrečiai automobilis buvo nusikaltimo padarymo priemonė [21].

b) Iš nusikaltimo įgytų pajamų konfiskavimas

Nusikaltimu gautų pajamų konfiskavimas gali būti skirstomas į:

a) objekto konfiskavimą; b) vertės konfiskavimą.

Toks skirstymas pirmiausia yra susijęs su tuo, koku būdu daromas poveikis nuosavybei – ar nustatomas įpareigojimas sumokėti tam tikrą sumą pinigų, ar perduoti konkretų turtą. Vertės konfiskavimas teorijoje laikomas pažangia priemone, padedančia siekti, kad nusikaltimus daryti neapsimokėtų [42]. Šiuo atveju nėra laikoma, kad pvz., pajamos, konfiskuojamos vietoje neteisėtu būdu įgyto turto, yra teisėtai įgytas turtas. Daugelyje užsienio valstybių nustatyta, kad gali

būti konfiskuojamas tiek pats dalykas, tiek jo vertė. Analogiškai Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 str. 5 d. numatyta, kad tuo atveju, kai konfiskuotinas turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių, teismas iš kaltininko, jo bendrininkų ar kitų straipsnyje nurodytų trečiųjų asmenų išieško konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą. Šia nuostata vadovaujamosi ir teismų praktikoje [28]. Tačiau kartu teismų praktika akcentuoja, jog teisės doktrinoje yra visuotinai pripažinta, kad iš neteisės negali kilti teisė, todėl pavogtas ar kitokiu neteisėtu būdu užvaldytas svetimas turtas netampa kaltininko nuosavybe ir turi būti gražinamas kaltininkui. Jei vagystės, plėšimo ar kito panašaus nusikaltimo padarymo metu užvaldytas turtas paslepiamas, suvartojamas, perduodamas ar dėl kokių nors priežasčių dingsta, kaltininkas turi atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą. Patenkinus nukentėjusiojo civilinį ieškinį dėl pagrobto turto, BK 72 str. nuostatos neturėtų būti taikomos tuo atveju, jeigu kaltininkas, pardavęs arba kitaip panaudojęs pagrobtą turtą, negavo didesnės materialinės naudos, nei patenkinta civilinio ieškinio suma [23; 27].

c) Įgyto turto neteisėtumas

Teoriškai *in rem* konfiskavimas gali apimti ir teisėtai, ir neteisėtai įgyto turto konfiskavimą. Neteisėtai įgyto turto konfiskacija yra susijusi išimtinai su prevenciniais, o ne baudžiamaisiais tikslais. Šiuo atveju įgyto turto teisėtumą ir neteisėtumą/neaiškų turto kilmę galima laikyti takoskyra tarp prevencinės ir baudžiamosios turto konfiskavimo prigimties su nedidelėmis išimtimis.

Pavyzdžiui, tais atvejais, kai vykdoma generalinė konfiskacija, visiškai nėra svarbu, ar konfiskuojamas turtas yra įgytas teisėtai, t. y. turto kilmė yra teisėta arba neaiškios kilmės. Taigi generalinė konfiskacija laikytina daugiau baudžiančia priemone. Analogišką kriterijų galima taikyti ir nusikaltimo priemonių atžvilgiu – ta dalimi, kuria nusikaltimo padarymo priemonė yra teisėta ar neaiškios kilmės, jos konfiskavimas laikytinas baudžiamąja priemone, o kai nusikaltimo priemonė yra šaunamasis ginklas, durtuvas ar kitas pavojingas objektas, arba priemonė yra specialiai sukurta ar pritaikyta nusikaltimo padarymui, t. y. neteisėta priemonė *per se*, jos konfiskavimas laikytinas prevencine priemone.

Taigi, tais atvejais, kai konfiskuojamas neteisėtai įgytas arba neteisėtas *per se* turtas, konfiskacijos pobūdis yra prevencinis, nesvarbu, ar konfiskacija įtvirtinta kaip baudžiamojo poveikio priemonė, bausmė ar kitu apibrėžimu.

Būtina paminėti, kad įgyvendinant prevencijos idėją, kai kuriais atvejais, konkrečiai, taikant išplėstinę konfiskaciją, kuri bus išsamiau nagrinėjama vėliau, gali būti konfiskuojamas turtas, neišitikinus dėl jo kilmės neteisėtumo (t. y.

preziumuojant, kad jis yra neteisėtos kilmės). Tačiau tokiu atveju asmeniui paliekama teisė įrodyti to turto teisėtą kilmę. Atsižvelgiant į tai, šios priemonės negalima laikyti baudžiamąja, kadangi konfiskavimo tikslas išlieka toks pats kaip ir prieš tai nagrinėtu atveju – konfiskuoti neteisėtai įgytą turtą.

2.3. Asmens, kuriam skiriamas konfiskavimas, santykis su padaryta veika

2.3.1. Nusikaltimo ar pažeidimo padarymas

Paprastai tam, kad būtų taikomas konfiskavimas, yra būtinas asmens pripažinimas kaltu už nusikalstamos veikos ar pažeidimo padarymą. Remiantis daugelio valstybių praktika (Lenkija, Ispanija, Lietuva, Švedija, Islandija, Vokietija, Švedija ir kt.), turi būti padarytas nusikaltimas ar kitas pažeidimas, asmuo turi būti pripažintas kaltu, tačiau jis nebūtinai turi būti nuteistas. Pavyzdžiui, remiantis Suomijos baudžiamojo kodekso 10 skirsnio 1 str., konfiskavimas gali būti skiriamas tais atvejais, kai asmuo nenubaudžiamas, kadangi jam nėra suėję 15 metų arba jis yra neveiksnus, kai asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis Kodekse numatytais pagrindais, kai asmeniui netaikoma baudžiamoji atsakomybė remiantis Kodekse numatytais pagrindais, kai asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, bei kitais atvejais, susijusiais su juridinio asmens atsakomybe. Pagal Ispanijos teisę, kaltininkas privalo būti nuteisiamas, išskyrus tam tikrus atvejus, kai nuteisimas yra neįmanomas, bet yra įrodyta neteisėta kaltininko turimo turto kilmė.

Tuo tarpu yra atvejų, kai tam, kad būtų taikomas konfiskavimas, net nebūtina, kad asmuo būtų pripažintas kaltu: pavyzdžiui, remiantis Norvegijos baudžiamuoju kodeksu, konfiskavimas gali būti vykdomas ir tada, kai asmuo yra nenubaudžiamas tais atvejais, kai jis negali atsakyti už savo veiksmus, kaip numatyta Kodekse, bei kai nėra jo aiškios kaltės dėl nusikaltimo padarymo.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 str. 2, 3 ir 4 dalis, turto konfiskavimas gali būti skiriamas tiek nuteistam asmeniui kartu su bausme, tiek pilnamečiui ar nepilnamečiui asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės arba atleistam nuo bausmės.

Kaip jau buvo minėta, nusikaltimo padarymas paprastai yra būtina sąlyga taikyti turto konfiskavimą, tačiau yra ir išimčių, kurios susijusios su prevencine konfiskavimo prigimtimi. Galima paminėti atvejus, kai gali būti konfiskuojamos priemonės ir nepadarius nusikaltimo (Šveicarijos atveju – pavojingos priemonės; Norvegijos, Suomijos atveju – konkrečios priemonės, kuriomis gali bū-

ti padarytas nusikaltimas). Taip pat prie išimčių galima paminėti Jungtinėje Karalystėje taikomą civilinį išieškojimą.

2.3.2. Konfiskavimas iš trečiųjų asmenų

Kadangi konfiskavimas *in rem* taikomas ne asmenų, bet daiktų atžvilgiu, vienas jo bruožų yra tas, kad gali būti konfiskuojamos nusikaltimu gautos pajamos, turtas, ir priemonės, esantys pas trečiuosius asmenis, kurie nebuvo nei nuteisti, nei pripažinti kaltais dėl nusikaltimo padarymo ir kurių atžvilgiu netgi nebuvo pradėtas ikiteisminis tyrimas ar analogiška procedūra.

Kadangi konfiskuojamas turtas iš trečiųjų asmenų, kurie nėra kaltinami padarę nusikaltimą ir net nepatraukti baudžiamojon atsakomybėn, atsižvelgiant į nekaltumo prezumpciją iš jų visais atvejais turėtų būti konfiskuojamas tik neteisėtai turimas arba neteisėtas *per se* turtas (nes jų atžvilgiu taikyti baudžiamųjų priemonių lyg ir nėra už ką).

a) nusikaltimo priemonių konfiskavimas iš trečiųjų asmenų

Tarybos pamatinio sprendimo 2005/212/TVR 3 str. 3 d., kurioje reguliuojamas konfiskavimas iš trečiųjų šalių, nekalbama apie nusikaltimo priemonių konfiskavimą iš trečiųjų šalių, t. y. valstybės nėra įpareigojamos taikyti tokios priemonės.

Kai kurių valstybių, ne tik Europos Sąjungos narių, baudžiamieji įstatymai tai ir numato. Pavyzdžiui, remiantis Liuksemburgo baudžiamuoju kodeksu, įvairūs nusikaltimo įrankiai, kuriuos galima konfiskuoti, privalo būti nuteistojo nuosavybė, t. y. iš trečiųjų asmenų konfiskuoti nusikaltimo priemonių negalima. Pagal Belgijos baudžiamoją kodeksą 42.1 str. nusikaltimo padarymo priemonės ar objektai, kurie buvo skirti atlikti nusikaltimą, gali būti konfiskuoti tik tais atvejais, kai šie daiktai priklauso nuteistajam, taigi nusikaltimo priemonių konfiskavimas iš trečiųjų šalių nenumatytas. Remiantis Suomijos baudžiamoją kodeksą 10 skirsnio 6 str., nusikaltimo priemonės gali būti konfiskuojamos tik tuo atveju, kai jos priklauso nusikaltimą padariusiam asmeniui ir yra perduotos trečiajai šaliai po nusikaltimo padarymo. Tačiau remiantis to paties straipsnio 2 dalimi, dalykas gali būti konfiskuojamas nepriklausomai nuo jo savininko, jeigu jį turėdamas asmuo gali padaryti nusikaltimą.

Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamoją kodeksą 72 str. 4 d., kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims perduotas turtas gali būti konfiskuojamas neatsižvelgiant į tai, ar turtą perdavęs asmuo yra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu šis asmuo turėjo ir galėjo žinoti, kad tas turtas gali būti panaudotas darant sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Taigi ketinant konfis-

kuoti nusikaltimo priemonės iš trečiųjų asmenų, būtinos dvi sąlygos: 1) kad būtų padarytas (būtų ketinama daryti) sunkus ar labai sunkus nusikaltimas ir 2) tretieji asmenys privalo ir gali žinoti, kokių tikslu gali būti panaudotas turtas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog nusikalstamos veikos dalykas konfiskuojamas neatsižvelgiant į tai, kam jis nuosavybės teise priklauso. Turto konfiskavimo taikymui neturi įtakos ir tai, kad nusikaltimo dalykas nuteistajam nepriklauso, nes BK 72 str. 2 d. 1 ir 2 punktuose nustatyta, kad teismas privalo konfiskuoti perduotus kaltininkui ar jo bendrininkui nusikalstamai veika padaryti pinigus ar kitus materialią vertę turinčius daiktus ar darant nusikalstamą veiką panaudotus pinigus ar kitus materialią vertę turinčius daiktus [25].

Tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksą, iš trečiųjų asmenų konfiskavimas galimas tik tada, kai konfiskuojami daiktai buvo administracinio teisės pažeidimo padarymo įrankis arba tiesioginis objektas ir kai jie buvo gauti administracinio teisės pažeidimo padarymu, konkrečiai numatytu Administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 str. Pavyzdžiui, konfiskavimas iš trečiųjų asmenų numatytas už savavališką medžių ir krūmų kirtimą, naikinimą arba žalojimą, aparatūros ir įrenginių naudojimo sąlygų pažeidimą, elektroninių, radijo ryšių priemonių naudojimo pažeidimus ir pan.

b) iš nusikaltimo gautų pajamų ir kito turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų

Atsižvelgiant į tai, kad tretieji asmenys gali būti nesusiję su nusikaltimo padarymu, dažniausiai nusikaltimu gautų pajamų ir kito turto konfiskavimas iš jų yra siejamas su šių asmenų žinojimu/turėjimu žinoti apie tai, jog pas juos esantis turtas ar pajamos yra gauti neteisėtu būdu.

Būtent toks reguliavimas ir būdingas daugeliui užsienio valstybių. Remiantis Danijos baudžiamojo kodekso 76 str. 1 d., nusikalstamu būdu įgyto turto arba jam lygios sumos konfiskavimas galimas iš bet kurio asmens, kuriam turtas buvo tiesiogiai perduotas. Jeigu kaltininkas, atlikęs nusikalstamus veiksmus turtą perleido, perleistas turtas arba kitas tokios pačios vertės turtas gali būti konfiskuotas iš jo įgijėjo, jei šis žinojo, kad turtas yra įgytas nusikalstamu būdu, arba šiuo atžvilgiu veikė labai nerūpestingai (angl. *gross negligence*). Remiantis Suomijos baudžiamojo kodekso 10 skirsnio 6 str., tais atvejais, kai nusikaltimu gautas turtas priklauso trečiajai šaliai, jis gali būti konfiskuotas tik tuo atveju, jeigu buvo jam/jai perduotas padarius pažeidimą, ir jis/ji žinojo arba turėjo pakankamą pagrindą manyti, kad daiktas ar turtas buvo susijęs su pažeidimo padarymu. Panašus reguliavimas nustatytas Belgijoje, Šveicarijoje, Švedijoje, Norvegijoje ir kitose valstybėse.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 str. numatyta, kad kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims perduotas turtas gali būti konfiskuojamas neatšizvelgiant į tai, ar turtą perdavęs asmuo yra patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, jeigu įgydami turtą, jie žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, jog šis turtas, pinigai ar už juos naujai įgytos vertybės yra gautos iš nusikalstamos veikos.

Paminėtina, kad kai kuriose valstybėse, daugiausia Skandinavijoje, yra numatyta išimtis, kai iš trečiųjų asmenų gali būti konfiskuojamas jiems teisėtai priklausantis turtas. Tai yra tokiu atveju, kai turtas gautas kaip dovana ar kitaip nemokamai (Norvegijos baudžiamojo kodekso 37 a str., Suomijos 10 skirsnio 6 str.). Švedijoje gali būti konfiskuojamas turtas arba jo vertė esantys pas trečiuosius asmenis, t. y. pas bet kurį asmenį, kuris po nusikaltimo padarymo įgijo turtą nutraukus santuoką ar paveldėjo, gavo dovanų. Pagal Ispanijos baudžiamojo kodekso [5] 431 str., pinigų bei dovanų konfiskavimas yra privalomai taikomas su kyšininkavimu susijusio sandorio atveju.

3. IŠPLĖSTINIS KONFISKAVIMAS

3.1. Išplėstinio konfiskavimo tarpvalstybinis reguliavimas

Tarpvalstybinio reglamentavimo lygmeniu apie išplėstinį turto konfiskavimą nebuvo užsimenama nei 2001 m. birželio 21 d. Tarybos pamatiniame sprendime dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, išaldymo, areštavimo ir konfiskavimo [14] (toliau – 2001 m. Pamatinis sprendimas) (Europos Sąjungos lygmeniu), nei Europos 1990 metų konvencijoje dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo (toliau – Konvencija) (tarptautiniu lygmeniu). Abiejuose dokumentuose akcentuojama, jog turi būti imamasi „įstatyminių ir kitokių priemonių, kurios yra būtinos, kad būtų galima konfiskuoti priemones ir pelną arba turtą, kurio vertė atitinka tokį pelną“ (Konvencijos 2 str.) bei kad turi būti imamasi būtinų priemonių užtikrinti, kad valstybės „įstatymai ir procedūros dėl iš nusikalstamos veikos įgytų pajamų konfiskavimo leistų, bent tada, kai šios pajamos negali būti išreikalautos, konfiskuoti turtą, kurio vertė atitinka tokias pajamas (...)“ (2001 m. Pamatinio sprendimo 3 str.).

Tačiau 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatiniame sprendime dėl su nusikaltimu susijusio turto, pajamų ir priemonių konfiskavimo (toliau – 2005 m. Pamatinis sprendimas) buvo pabrėžta, kad iki tol egzistavusios priemonės buvo nepakankamos siekiant konfiskuoti visas nusikalstamu būdu gautas pajamas, kaip to buvo siekiama (preambulės 9 konstatuojamoji dalis). Todėl 2005 m.

Pamatiniam sprendime numatytas išplėstinis konfiskavimas. Šio pamatinio sprendimo 3 str. 1 dalyje nurodyta, kad kiekviena valstybė narė bent jau nustato būtinas priemones, kad galėtų vadovaudamasi 2 dalyje minimomis aplinkybėmis konfiskuoti visą arba dalį turto, priklausančio asmeniui, nuteistam už nusikaltimą. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių, leidžiančių konfiskuoti pagal šį straipsnį bent:

a) jeigu nacionalinis teismas, remdamasis konkrečiais faktais, yra visiškai įsitikinęs, jog svarstomas turtas buvo įgytas iš nuteisto asmens nusikalstamos veikos prieš nuteisimą už tame straipsnyje nurodytą nusikaltimą, arba

b) jeigu nacionalinis teismas, remdamasis konkrečiais faktais, yra visiškai įsitikinęs, jog svarstomas turtas yra įgytas iš nuteisto asmens panašios nusikalstamos veikos laikotarpiu prieš nuteisimą už tame straipsnyje nurodytą nusikaltimą, arba

c) jeigu nustatyta, kad turto vertė yra neproporcinga nuteistojo asmens teisėtoms pajamoms ir nacionalinis teismas, remdamasis konkrečiais faktais, yra visiškai įsitikinęs, jog svarstomas turtas buvo įgytas iš šio nuteistojo asmens nusikalstamos veiklos.

Kaip matyti iš tokio reglamentavimo, išplėstinis konfiskavimas numatytas b ir c punktuose (t. y. turto, priklausančio konkrečiai nurodytus pažeidimus atlikusiam asmeniui, konfiskavimas, konfiskuotino turto nesiejant vien tik su turto, įgytu iš konkrečiai padaryto pažeidimo, kuriuo jis yra kaltinamas), tuo tarpu alternatyviame a punkte palikta galimybė netaikyti išplėstinio konfiskavimo. Tačiau netgi b ir c punktuose numatytas išplėstinis konfiskavimas yra gana siauros apimties, kadangi jis siejamas tik su neteisėtai gautu turto, nesvarbu, kad iš kitų nusikaltimų, nei tie, už kuriuos asmuo yra nuteistas. Vis dėlto, kaip minima Pamatinio sprendimo 3 str., tai yra minimalūs reikalavimai valstybėms.

3.2. Išplėstinis konfiskavimas užsienio valstybėse

Analizuojant išplėstinio konfiskavimo kai kuriose valstybėse reguliavimą, svarbu atkreipti dėmesį į keletą aspektų: kokia yra išplėstinio būdu konfiskuojamo turto reikšmė, už kokias veikas gali būti taikomas išplėstinis turto konfiskavimas bei išplėstinio konfiskavimo iš trečiųjų asmenų galimybės buvimas.

Kai kuriose valstybėse, kaip ir 2005 m. Pamatiniam sprendime, konfiskuojamas turtas turi būti susijęs tik su nusikalstama veikla. Pavyzdžiui, Suomijos baudžiamojo kodekso 10 skirsnio 3 str. numatytas išplėstinis įgyto turto konfiskavimas galimas tik tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad turtas visiškai ar iš dalies yra gautas darant nusikalstamą veiką, kurios negalima laikyti

nerieikšminga. Panašiai ir Belgijoje prokuroras turi įtikinti teisną, kad konfiskuotinas turtas yra gautas nusikalstamu būdu. Vokietijoje pakanka pagrįsto teismo įtarimo, kad turtas gautas nusikalstamu būdu [38]. Tuo tarpu kitose valstybėse gali būti konfiskuojamas ir neaiškios kilmės bei visas asmens turtas. Pavyzdžiui, Norvegijoje, kurioje net ir nėra taikomas 2005 m. Pamatinis sprendimas, išplėstinio konfiskavimo atveju visas pažeidėjui priklausantis turtas gali būti konfiskuotas, jeigu jis neįrodo, jog tikėtina, (*angl. on a balance of probabilities*), kad minėtas turtas buvo teisėtai įgytas.

Danijoje gali būti taikomas visiškas arba dalinis asmens turto konfiskavimas. Pagal Danijos įstatymus [3] konfiskavimas tam tikrais atvejais gali būti panaudotas kaip prevencinė priemonė ir tokiu atveju kaltinamojo pripažinimas kaltu nėra būtinas (t. y. taikomas vadinamasis *in rem* konfiskavimas). Įrodinėjimo našta tenka kaltintojui, nebent konfiskavimas paskirtas pagal Danijos baudžiamojo kodekso 76a str. (1)-(3) d. Pagal Danijos BK 76a str. (1) d. visiškas arba dalinis nuosavybės, priklausančios asmeniui, pripažintam kaltu įvykdžius „baustinę veiksmą“ (*angl. punishable act*), konfiskavimas gali būti taikomas tokiais atvejais:

- (i) įvykdytas toks veiksmas, kuris gali sąlygoti žymią finansinę naudą,
- (ii) įvykdytas veiksmas, kuris baudžiamas įkalinimo bausme 6 metams arba ilgiau.

BK 76a str. 2 d. įtvirtinta, kad „galimas pilnas ar dalinis turto konfiskavimas iš pažeidėjo sutuoktinio arba sugyventinio įgyto turto, išskyrus atvejus, kai turtas yra įgytas daugiau nei prieš 5 metus iki nusikalstamos veikos atlikimo.

Pagal 76a str. 3 d. „galimas pilnas arba dalinis perduoto turto konfiskavimas iš juridinio asmens, kuriam pažeidėjas gali turėti lemiamos įtakos, išskyrus atvejus, kai turtas juridiniam asmeniui buvo perduotas daugiau nei prieš 5 metus iki baudžiamos veikos atlikimo“.

Taigi anksčiau nurodytais atvejais įrodinėjimo našta perkeliama kaltinamajam, kuris turi įrodyti, jog atitinkamo turto kilmės šaltiniai yra teisėti.

Jungtinėje Karalystėje taikomas išplėstinis turto konfiskavimas, susijęs su gyvenimo būdu (*angl. criminal lifestyle confiscation*). Tokiu atveju teismas gali daryti prielaidą, kad visa teisiamojo nuosavybė, jo turima pastaruosius 6 metus, yra nusikalstamu būdu įgytos pajamos, o kaltinamajam perkeliama įrodinėjimo našta ir šis gali įrodyti, jog daugiau tikėtina (*angl. on a balance of probabilities*) yra tai, kad atitinkamo turto kilmė yra teisėta.

Panaši tvarka taikoma Čekijoje [37], Graikijoje [39], Vengrijoje [40], Nyderlanduose [41] ir kitose valstybėse.

Pavyzdžiui, Čekijos teisėje skiriamas turto konfiskavimas (BK 55 str.) ir nuosavybės konfiskavimas (BK 51 str.). Pastaroji priemonė skiriasi nuo turto konfiskavimo tuo, kad ji gali būti taikoma visokios nuosavybės, kurios savininkas yra kaltinamasis, atžvilgiu, nepriklausomai nuo to, ar ta nuosavybė turi ryšį su padaryta nusikalstama veika ar ne. Teismas turi teisę įsakyti konfiskuoti kaltinamojo nuosavybę (visą arba jos dalį), jeigu pastarasis pripažįstamas kaltu dėl sunkaus nusikaltimo padarymo (pagal Čekijos teisę tokiu paprastai laikomas nusikaltimas, už kurio padarymą skiriama ne mažesnė kaip 8 metų laisvės atėmimo bausmė). Turi atitikti ir kitos sąlygos: nusikaltimu buvo įgyta materialinė nauda arba buvo kėsinamasi ją įgyti ir tokio nusikaltimo padarymas užtraukia „išskirtinę bausmę“ (tai įkalinimo nuo 15 iki 25 metų arba iki gyvos galvos bausmė, kuri gali būti paskirta tik tais atvejais, kai straipsnyje, kuriame apibrėžiamas nusikaltimas, yra išakmiai nurodyta, kad teismas gali paskirti tokią bausmę) arba straipsnis, kuriame apibrėžtas nusikaltimas, leidžia taikyti nuosavybės konfiskavimą.

Graikijos Pinigų plovimo įstatymo (2331/1995) 2 str. 6 paragrafe be kita ko numatyta, kad gali būti konfiskuojama nuosavybė, kuri buvo panaudota (visa arba jos dalis) nusikalstamai veikai vykdyti. Taigi šia nuostata įtvirtinama galimybė konfiskuoti teisėtos kilmės nuosavybę, jeigu ji buvo panaudota nusikalstamai veikai vykdyti [39].

Vengrijos baudžiamasis kodeksas numato galimybę konfiskuoti tiek „pirminę“ („finansinis pelnas arba nauda“), tiek „antrinę“ („turtas, pakeitęs turtą, įgytą nusikalstamu būdu“) nusikalstamu būdu įgytą kilnojamąją bei nekilnojamąją nuosavybę. Taigi Vengrijos teisėje numatyta galimybė konfiskuoti turtą, kurio nusikalstama kilmė nėra visiškai aiški.

Nyderlanduose egzistuoja dvi konfiskavimo rūšys – „paprastas“ (oland. *verbeurdverklaring*), kuris numatytas Baudžiamojo kodekso 33 ir 33a straipsniuose ir „specialusis“ (oland. *ontneming*), kuris reglamentuojamas BK 36e straipsniu. Valstybės kaltintojo tarnybos prašymu teismas gali nutarti išleisti „nebaudžiamojo pobūdžio įsakymą“ dėl specialaus konfiskavimo, kuriuo kaltinamajam nustatoma pareiga sumokėti Valstybei pinigų sumą dėl nelegaliai įgytos naudos arba pelno, kurie kilo iš:

- konkretaus nusikaltimo, dėl kurio padarymo kaltinamasis pripažintas kaltu (BK 36e str. 1 paragrafas);
- kito, panašaus į tą, kurio padarymu kaltinamasis pripažintas kaltu, nusikaltimo ar nusikaltimų, jeigu yra „pakankamai įrodymų“, leidžiančių manyti, kad juos taip pat įvykdė kaltinamasis (BK 36e str. 2 paragrafas);

• kitos neteisėtos veiklos, kada baudžiamasis finansinis tyrimas parodo, kad yra „tikėtina“, jog pajamos buvo įgytos iš kitos neteisėtos veiklos (BK 36e str. 3 paragrafas).

Kaip matyti, Nyderlandų įstatymuose taip pat įtvirtinta galimybė, kad turtas gali būti konfiskuojamas esant abejonių dėl jo kilmės teisėtumo.

Taigi daugelyje valstybių išplėstiniu būdu konfiskuojamo turto kilmė nebūtinai griežtai siejama su padarytu nusikaltimu, konfiskuojamas turtas daugelyje aptartų valstybių gali būti „neaiškios kilmės“.

Antras aspektas, svarbus analizuojant išplėstinio konfiskavimo reglamentavimą. Kai kuriose valstybėse, yra nusikalstamos veikos, už kurias toks konfiskavimas turi ar gali būti taikomas.

Remiantis 2005 m. Pamatiniu sprendimu, valstybėms siūloma išplėstinį konfiskavimą taikyti už nusikalstamo susivienijimo padarytus nusikaltimus: euro padirbinėjimą, pinigų plovimą, prekybą žmonėmis, padėjimą neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi, seksualinį vaikų išnaudojimą ir vaikų pornografiją bei prekybą narkotikais, bei tuos pačius nusikaltimus, susijusius su terorizmu, kai už juos (išskyrus pinigų plovimą) yra baudžiama laisvės atėmimo bausmėmis, kurių ilgiausias terminas ne trumpesnis nei 5–10 metų, o pinigų plovimo atveju – baudžiama laisvės atėmimo bausmėmis, kurių ilgiausias terminas ne trumpesnis nei 4 metai (2005 m. Pamatinio sprendimo 3 str. 1 d. a ir b punktai).

Išplėstinis konfiskavimas taip pat neretai siejamas su konkrečių nusikaltimų padarymu arba su tam tikros trukmės laisvės atėmimo bausmės skyrimu.

Pavyzdžiui, Suomijoje išplėstinis konfiskavimas gali būti skiriamas tais atvejais, kai už nusikaltimą baudžiama ne trumpesne kaip 4 metų laisvės atėmimo bausme arba padarytas tam tikras Baudžiamajame kodekse nurodytas nusikaltimas (sukčiavimas (36 skirsnio 1 str.), lupikavimas (36 skirsnio 6 str.), kontrabanda (46 skirsnio 4 str. ir pan.). Vokietijoje, Šveicarijoje išplėstinis konfiskavimas taikomas turtui, kuris gautas vykdant organizuotus nusikaltimus. Prancūzijoje išplėstinis turto konfiskavimas (pranc. *confiscation générale*) yra numatytas už nusikaltimus prieš žmoniją, pinigų „plovimą“, taip pat už pajamas, gautas iš kito asmens prostitucijos. Norvegijoje išplėstinis konfiskavimas, remiantis Baudžiamojo kodekso 34a str., gali būti taikomas, jeigu nusikaltimu yra galimybė įgyti „didelės vertės turto“ (t. y. maždaug 75 000 Norvegijos kronų (apie 8 800 eurų)) ir asmuo nubaustas už vieną ar kelis pažeidimus ar kėsiniąsi juos padaryti, už kuriuos baudžiama 6 ar daugiau metų laisvės atėmimo bausme; arba už pažeidimą/us, už kuriuos baudžiama 2 metų laisvės atėmimo bausme, jeigu per pastaruosius penkerius metus pažeidėjas buvo nu-

teistas „už veiksmus, kuriais galėjo gauti didelę finansinę naudą (t. y. maždaug 75 000 Norvegijos kronų (apie 8 800 eurų)“).

Kaip matyti, išplėstinis konfiskavimas paprastai taikomas už tam tikrus nusikaltimus, kuriais gaunama didelė ekonominė nauda ir kurie yra vykdomi organizuotai.

Taip pat svarbu, ar išplėstinis konfiskavimas užsienio valstybėse yra galimas iš trečiųjų asmenų.

2005 m. Pamatinio sprendimo 3 str. 3 d. numatyta, jog kiekviena valstybė narė gali svarstyti ar priimti būtinas priemones, kad taikant išplėstinį konfiskavimą būtų galima konfiskuoti visą arba dalį turto, įgyto atitinkamo asmens artimų giminaičių, ir turtą, perduotą juridiniam asmeniui, kurį atitinkamas asmuo, veikdamas vienas arba kartu su savo artimaisiais giminaičiais, kontroliuoja. Tas pats taikoma, jeigu atitinkamas asmuo gauna didžiąją dalį juridinio asmens pajamų.

Galimybės konfiskuoti turtą išplėstinio būdu iš trečiųjų asmenų valstybės dažniausiai nenumato. Tokia galimybė numatoma labai retai, ir tai taikant griežtus apribojimus. Suomijoje gali būti konfiskuojamas asmuo, kuriam taikomas išplėstinis konfiskavimas, baudžiamajame kodekse nurodytiems verslo partneriams, jeigu yra pagrindo manyti, kad turtas perduotas siekiant išvengti atsakomybės arba konfiskavimo. Tačiau toks išplėstinis konfiskavimas trečiųjų asmenų atžvilgiu netaikomas tais atvejais, kai turtas buvo perduotas daugiau kaip prieš penkis metus iki nusikaltimo padarymo. Taip pat išplėstinis konfiskavimas taikomas asmenų, kurių vardu arba kurių naudai buvo padarytas nusikaltimas, atžvilgiu, jeigu nusikaltimu yra gauta didelė finansinė nauda ir yra pagrindo manyti, kad turtas visiškai ar iš dalies gautas iš nusikalstamos veiklos, kurios negalima laikyti nereikšminga (Baudžiamojo kodekso 10 skirsnio 3 str. 1 d. 2 punktas ir 2 dalis). Norvegijoje išplėstinio konfiskavimo atveju iš pažeidėjo gali būti konfiskuojamas turtas, priklausantis esamam ar buvusiam pažeidėjo sutuoktiniui (jeigu asmuo kartu nuolat gyvena panašų į sutuoktinių gyvenimą, jis yra prilyginamas santuokai), išskyrus atvejus, kai: jis buvo įgytas prieš santuokos sudarymą arba po santuokos nutraukimo; jis buvo įgytas bent prieš penkerius metus iki nusikalstamos veikos, už kurią taikomas išplėstinis konfiskavimas, įvykdymo, arba kai pažeidėjas įrodo, jog tikėtina (angl. *on a balance of probabilities*), kad turtas buvo įgytas kitu būdu nei vykdant nusikalstamą veiką (Baudžiamojo kodekso 34 a str.).

3.3. Įrodinėjimo naštos perkėlimas kaltinamajam išplėstinio konfiskavimo atveju

Europos valstybėse, kuriose netaikomas išplėstinis konfiskavimas, turto, kuris gali būti konfiskavimo objektu, neteisėta kilmė turi būti įrodoma remiantis bau-

džiamosios teisės įrodinėjimo kriterijais, t. y. turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp nusikalstamos veikos ir jos pagrindu įgytų pajamų, tas ryšys turi būti įrodytas taip, kad neliktų jokių pagrįstų abejonių, o įrodinėti kaltinamojo kaltę turi valstybei atstovaujantis kaltintojas. Pagal Lietuvos Respublikos teisę turto konfiskavimo atveju įrodinėjimo pareiga kaltinamajam taip pat negali būti perduodama.

Tačiau, kaip buvo minėta vienoje iš ankstesnių dalių, konfiskavimu, be nubaudimo, yra siekiama, kad būtų konfiskuotas neteisėtai gautas turtas. Ankstesnėje dalyje analizuoti išplėstinio konfiskavimo atvejai, kai galima konfiskuoti ir tokį turtą, kurio kilmė yra neaiški. Tačiau ir tokiais atvejais valstybės interesas yra iš nusikaltimą padariusio asmens atimti neteisėtai gautas pajamas. Kitaip tariant, išplėstinis konfiskavimas yra priemonė, kuria palengvinama valstybei išieškoti neteisėtai pasisavintas pajamas, tačiau, kadangi egzistuoja teisės į nuosavybę apsauga, turi būti užtikrinama, kad asmuo, kurio pajamos teisėtos, galėtų įrodyti jų kilmės teisėtumą. Taigi tokiais atvejais taikomas įrodinėjimo naštos perkėlimas kaltinamajam (arba tretiesiems asmenims, tais atvejais, kai jų atžvilgiu yra taikomas išplėstinis konfiskavimas). Išplėstinio konfiskavimo galimybė numatyta ir 2005 m. Tarybos pamatinio sprendimo preambulės konstatuojamosios dalies 6 punkte. Jame nurodoma, kad valstybės gali apsvarstyti galimybę nustatyti reikalavimą, kad nusikaltimą padaręs asmuo įrodytų teisėtą tariamai nusikalstamu būdu įgytų pajamų ar kito konfiskuotino turto kilmę tiek, kiek toks reikalavimas atitinka jų vidaus teisės principus ir teismo nagrinėjimo pobūdį. Analogiška nuostata yra numatyta ir 2000 m. gruodžio 12 d. JT konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą [6] 12 straipsnyje.

Remiantis užsienio valstybių praktika, įrodinėjimo naštos perkėlimui konfiskavimo atveju kaltinamajam arba tretiesiems asmenims būdingi du aspektai:

- 1) įrodinėjimo našta asmenims perkeliama išplėstinio konfiskavimo atveju;
- 2) perkėlus įrodinėjimo pareigą taikomi ne baudžiamieji įrodinėjimo kriterijai, kai turto kilmės neteisėtumas turi būti įrodomas nepaliekant jokių pagrįstų abejonių (angl. *beyond reasonable doubts*), o civiliniai, kai neteisėtai turto kilmei pagrįsti užtenka įrodyti, kad tokia tikimybė yra didesnė nei tikimybė, jog turto kilmė teisėta (angl. *on a balance of probabilities*).

Įrodinėjimo pareigos perkėlimas kaltinamajam turto konfiskavimo bylose kelia tam tikrų abejonių dėl tokio reguliavimo atitikties nekaltumo prezumpcijos principui.

Europos Komisijos žaliojoje knygoje KOM(2006) 174 [45] nurodoma, kad iš Europos žmogaus teisių teismo praktikos Komisija išskyrė 3 situacijas,

kai įrodinėjimo pareiga nevisiškai tenka kaltinimui: tai atvejais, kai nusikaltimai yra susiję su objektyviaja atsakomybe; kai įrodinėjimo pareiga yra atvirkštinė ir kai išduodamas konfiskavimo orderis. Žaliojoje knygoje teigiama, kad išieškant lėšas iš kaltinamojo ar trečiosios šalies, įrodinėjimo pareiga gali būti atvirkštinė, jei daroma prielaida, kad lėšos, kurių savininkas turi atsisakyti, yra įgytos nusikalstamu būdu, arba įrodymų lygis tikimybių atžvilgiu mažesnis palyginti su įprasta situacija, kai kaltė įrodoma beveik be jokių abejonių.

Be to, svarbus ir praktinis aspektas. Neformali Tarpdisciplininė kovos su organizuotu nusikalstamumu darbo grupė savo pranešime priėjo prie išvados, kad naudojant baudžiamuosius įrodinėjimo standartus (angl. *beyond reasonable doubt*) yra praktiškai neįmanoma įrodyti neteisėtą lėšų kilmę, jeigu tos lėšos valdomos juridinių asmenų, kurių buveinės yra ofšorinėse zonose [44].

3.4. Išplėstinio konfiskavimo įtvirtinimo galimybės Lietuvoje

Lietuvos Respublikos BK 72 str. antroje dalyje nurodoma, kad konfiskuojamas tik tas turtas, kuris buvo nusikaltimo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas. Nusikalstamos veikos padarymo priemonės baudžiamojame teisėje suprantamos kaip įtaisai, įrenginiai, mechanizmai, prietaisai ir kiti materialūs daiktai, kurie sudaro sąlygas ar palengvina tokios veikos padarymą, nors jų panaudojimas pats savaime tiesiogiai nedaro žalos atitinkamos veikos objektui ar dalykui [26]. Taigi kaip ne kartą yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, akivaizdu, kad lyginant 2000 m. BK 72 str. įtvirtintos baudžiamosios poveikio priemonės – turto konfiskavimo ir 1961 m. BK 35 str. buvusios papildomos bausmės – turto konfiskavimo pobūdį ir paskirtį, darytina išvada, jog pagal BK 72 str. turi būti konfiskuojamas tik tas turtas, kuris kaltininko panaudotas darant nusikalstamą veiką arba kitaip susietas su kaltininko nusikalstama veika, pvz., turtas, sudaręs galimybę nusikalstama veika gauti neteisėtą naudą, praturtėti. Taigi pagal BK 72 str. 2 d. 3 punktą konfiskuotini tie kaltininko nusikalstama veika įgyti pinigai, kitos vertybės, kurios sudarė galimybę jam neteisėtai praturtėti [27, 28, 29, 30, 31]. Taigi naujajame BK atsisakyta nuosavybės teise priklausančio turto, kuris niekaip nesusietas su nusikalstamos veikos padarymu ar iš jos kokios nors naudos gavimu, konfiskavimo. Konfiskuojami tik kaltininkui ir kitiems asmenims priklausantys materialią vertę turintys daiktai, jeigu jie įstatymo nurodytais aspektais buvo panaudoti nusikalstamos veikos darymui arba gauta padarius nusikalstamą veiką tiesioginės ar netiesioginės naudos. Teismas, taikydamas turto konfiskavimą, privalo

nurodyti, kaip pinigai ar kiti materialią vertę turintys daiktai buvo panaudoti darant nusikalstamą veiką arba kokių būdu kaltininkas gavo naudos.

Kaip matyti, šiuo metu pagal Baudžiamąjį kodeksą ir Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką išplėstinis turto konfiskavimas nėra galimas. Taigi nėra numatyta galimybė konfiskuoti turta, preziumuojant, kad jis yra gautas nusikalstamu būdu. Iš esmės Lietuvoje taikomas turto konfiskavimo reglamentavimas atitinka tik 2001 m. Pamatinio sprendimo reikalavimus (kad valstybės įstatymai ir procedūros dėl iš nusikalstamos veikos įgytų pajamų konfiskavimo leistų, bent tada, kai šios pajamos negali būti išreikalautos, konfiskuoti turta, kurio vertė atitinka tokias pajamas), tačiau, kaip buvo minėta, 2005 m. Pamatinio sprendimo preambulėje yra nurodoma, kad tokios priemonės yra nepakankamos siekiamų tikslų įgyvendinimui. Būtent dėl to valstybėms yra rekomenduojama priimti nuostatas dėl išplėstinio konfiskavimo. Vertinant išplėstinio konfiskavimo taikymą Lietuvos Respublikos kontekste, pastebėtina, kad Lietuvos baudžiamojo kodekso nuostatos dėl turto konfiskavimo tenkina tik pačius minimaliausius 2005 metų Pamatinio sprendimo 3 str. 2 d. a) punkte numatytus reikalavimus. Be to, atsižvelgiant į anksčiau minėtą konfiskavimo Lietuvoje taikymo statistiką, matyti, kad ir tie minimalūs reikalavimai praktikoje neįgyvendinami, todėl 2001 bei 2005 m. pamatiniuose sprendimuose deklaruojami tikslai, nurodyti šios tyrimo dalies pradžioje, nepasiekti.

Raginių reglamentuoti išplėstinį konfiskavimą Lietuva gauna ir iš tarptautinių organizacijų. Pavyzdžiui, Europos Tarybos Priemonių prieš pinigų plovimą įvertinimo ekspertų (MONEYVAL) komiteto parengtoje trečiojo etapo Lietuvos ataskaitoje [36] siūloma išplėsti BK 72 str. numatytą turto konfiskavimo sąvoką, nurodant, kad gali būti konfiskuojamos ir netiesioginės nusikalstamos veikos pajamos, be to, siūloma persvarstyti ir sušvelninti konfiskuojamo turto kilmės įrodinėjimo taisyklės (padalinant ar perkelti įrodinėjimo pareigą įtariamajam). Taigi iš esmės MONEYVAL siūlo įtvirtinti Lietuvoje išplėstinio konfiskavimo galimybę.

Ruošiantis svarstyti galimybę reglamentuoti išplėstinį turto konfiskavimą Lietuvoje, reikėtų atsižvelgti ir į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją šiuo klausimu.

Dėl turto konfiskavimo Konstitucinis Teismas yra pasisakęs keletą kartų [32, 33, 34]. Tiesa, šie išaiškinimai susiję su konfiskavimu, taikomu ne tik už nusikalstamas veikas, bet ir už administracinius teisės pažeidimus. Konstitucinio Teismo požiūrį į konfiskavimą galima apibendrinti šia citata: „Turto konfiskavimas yra viena iš teisinių priemonių, kuriomis siekiama užkirsti kelią visų pirma sunkiems

savanaudiškiems nusikaltimams, kuriais kėsinamasi į Konstitucijos saugomą kitų asmenų nuosavybę. (...) Konstitucinis Teismas daro išvadą, kad (...) turto konfiskavimas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [33]. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šiame nutarime buvo svarstomas generalinio turto konfiskavimo (t. y. turto, kuris nesiejamas su turtu, gautu iš konkretaus nusikaltimo padarymo) atitikimas Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Todėl, remiantis tokia Konstitucinio Teismo pozicija, konstitucingumo prasme nebūtų kliūčių taikyti išplėstinį konfiskavimą.

Tačiau kitokia situacija, siekiant nustatyti galimybę konfiskuoti turtą išplėstiniu būdu iš trečiųjų asmenų. Konstitucinis Teismas 1994 m. lapkričio 18 d. nutarime nurodė, kad pagal Konstitucijos 31 str. pirmojoje dalyje įtvirtintą nekaltumo prezumpciją baudžiamajame procese kaltės įrodinėjimo našta tenka kvotos ir tardymo organams. Įtariamasis ar kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo. Tačiau pasinaudodamas teise į gynybą jis gali pateikti įrodymų ar argumentų, paneigiančių pareikštą kaltinimą. Kitais atvejais gynybos priemonės gali būti panaudojamos atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms atskleisti. Todėl gynyba yra kryptinga baudžiamąjį persekiojimą atsvara, kuria siekiama apsaugoti teisėtus įtariamojo ar kaltinamojo interesus. Taigi remiantis tokiu išaiškinimu, konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų, kai jo kilmė yra neaiški, ir reikalauti asmenų įrodyti turto kilmės teisėtumą, negalima. Šia prasme svarbus ir 1997 m. balandžio 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame nurodoma, kad konfiskuoti daiktą iš trečiųjų asmenų galima tik tuo atveju, kai pats kaltinamasis suteikė daiktą neteisėtam naudojimui arba daiktas neteisėtai naudojamas su jo žinia, t. y. turi būti siekiama apsaugoti sąžiningų savininkų interesus. Taigi, kol teismas nėra įrodęs, kad trečiojo asmens turtas naudotas neteisėtai, turto konfiskavimo taikyti negalima.

Atsižvelgiant į tokią Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, išplėstinio konfiskavimo taikymas tampa nebetikslingas. Nesant teisinių suvaržymų ekonominį nusikaltimą padariusiam asmeniui iš nusikaltimo gautą turtą perleisti trečiajam asmeniui, šiuo būdu iš nusikaltimo gautas turtas gali būti „išsaugotas“, net ir esant galimybei taikyti išplėstinį turto konfiskavimą iš nusikaltimą padariusio asmens.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinių kliūčių nustatyti išplėstinį turto konfiskavimą su galimybe perkelti įrodinėjimo našta įtariamajam nėra. Atsižvelgiant į 2005 m. Pamatinio sprendimo formuluotę ir užsienio valstybių praktiką, išplėstinis konfiskavimas galėtų būti taikomas tik už rimčiausius ekonominius nusikaltimus bei nusikaltimus, kuriuos padaro organizuotos grupės. Vis dėlto, remiantis Konstitucinio Teismo išaiškinimais, išplėstinis konfiskavimas iš trečiųjų

jų asmenų nėra galimas, – tai ir sumenkina visą išplėstinio konfiskavimo taikymo tikslingumą. Esant tokiai situacijai, svarstyta, ar turto, kurio kilmė yra neaiški, konfiskavimas iš asmens, padariusio nusikaltimą, būtų efektyvi ir proporcinga priemonė siekiant prevencinių tikslų, kai iš ekonominio nusikaltimo gautas turtas gali būti perleidžiamas tretiesiems asmenims, iš kurių jo konfiskuoti negalima. Todėl panašu, kad siekiant užkardyti ekonominius nusikaltimus, išplėstinis konfiskavimas, bent jau Lietuvoje, nebūtų pakankama ir efektyvi priemonė ekonominių nusikaltimų užkardymui. Galima svarstyti išplėstinio turto konfiskavimo galimybę už organizuotus nusikaltimus, numatytus 2005 m. Pamatiniame sprendime, tačiau tokiu atveju būtų daugiau įgyvendinamas baudžiamumo, o ne prevencijos tikslas. Darytina išvada, kad, siekiant ekonominius nusikaltimus daryti nenaudingus, reikėtų analizuoti galimybes pasitelkiant kitas šakas, pirmiausia administracinę ir mokesčių teisę, įtvirtinti prevencines priemones, kurios užkirstų kelią ekonominiams nusikaltimams. Be to, turėtų būti nustatytas privalomas pajamų deklaravimas nurodant jų kilmę ir pan.

IŠVADOS

1. Turto konfiskavimas – pirmiausia baudžiamoji, o taip pat administracinė ir kitose teisės šakose taikoma priemonė, kuria siekiama dvejopų tikslų – nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį (baudžiamasis tikslas) ir atimti visą naudą gautą iš nusikalstamos veikos ar pažeidimo, kad jo neapsimokėtų daryti (prevencinis tikslas). Atsižvelgiant į tai, kuris tikslas yra vyraujantis, valstybės konstruoja turto konfiskavimo reguliavimą veikų ir asmenų atžvilgiu.

2. Tais atvejais, kai konfiskavimas yra susijęs su asmens nubaudimu už nusikaltimo padarymą (baudžiamasis pobūdis), remiantis valstybių reglamentavimu jis paprastai skiriamas kaip bausmė ir (arba) už bet kokio nusikaltimo arba nusikaltimo, nesusijusio su ekonominės naudos gavimu, padarymą ir (arba) konfiskuojamo turto vertė yra akivaizdžiai didesnė už nusikaltimu gautą naudą. Visgi daugelyje užsienio valstybių, o taip pat ir Lietuvoje, taikant konfiskavimą visų pirma siekiama prevencinių, o ne baudžiamųjų tikslų, kadangi numatytas ne viso kaltininko turimo turto, bet nusikalstamos veikos priemonių, dalyko, iš nusikalstamos veikos gauto turto ar pajamų konfiskavimas.

3. Atsižvelgiant į tai, kokia apimtimi bei kieno atžvilgiu grindžiamas turto konfiskavimo vykdymas, teorijoje išskiriamas konfiskavimas *in personam* – konfiskavimas, taikomas nusikaltimą padariusio asmens atžvilgiu; ir konfiskavimas *in rem* – kai konfiskuojamas turtas, nepriklausomai nuo to, pas ką jis yra. Išimtinai *in personam* atveju konfiskavimu daugiau įgyvendinama tik baudžiamumo idėja, kadangi priemonės taikymas yra susijęs tik su nusikaltimą padariusiu asmeniu, bet ne su neteisėtai gautu turtu. Tuo tarpu prevencinis pobūdis tokiu atveju būtų įgyvendinamas tik minimaliai,

kadangi nebūtų galima konfiskuoti turto, priklausančio tretiesiems asmenims, ir iš esmės konfiskavimu siekiama prevencija nebūtų realiai įgyvendinama. Tuo tarpu išimtinai *in rem* atveju konfiskavimas būtų siejamas tik su civiliniais kriterijais, kadangi nebūtų iš esmės svarbu, ar asmuo yra kaltas nusikaltimo padarymu.

4. Bendriausia prasme valstybėse turto konfiskavimui taikomi šie kriterijai: asmuo turi būti pripažintas kaltu už nusikalstamos veikos padarymą (arba bent jau turi būti padaryta nusikalstama veika); turi būti konfiskuojamas neteisėtai įgytas turtas arba priemonės, kuriomis neteisėtai įgytas turtas; numatyta galimybė konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų. Kaip matyti, reguliuojant turto konfiskavimą persipina konfiskavimo *in rem* ir *in personam* bruožai. Atsižvelgiant į tai, kokia apimtimi taikomi reikalavimai dėl nusikalstamos veikos padarymo, turto neteisėtumo ir galimybės konfiskuoti iš trečiųjų asmenų, galima spėsti, ar valstybėje labiau siekiamas tikslas nubausti asmenį, ar užkardyti nusikalstamos veikos padarymą, bei ar tikslas užkardyti nusikalstamos veikos padarymą yra siekiamas tinkamomis priemonėmis.

5. Išplėstinis konfiskavimas – daugelyje valstybių, kuriose siekiama užkardyti ekonominių nusikaltimų darymą, taikoma priemonė, kai iš asmens konfiskuojamas ne tik turtas ar pajamos, kurie yra baudžiamosios teisės kriterijais patvirtinti kaip iš nusikaltimo gautas turtas ar pajamos, tačiau ir tas turtas ir pajamos, dėl kurių kilmės teismas nėra tikras. Išplėstinis konfiskavimas paprastai taikomas tik už įstatyme įvardintus nusikaltimus, iš kurių gaunama didelė ekonominė nauda, ir dažniausiai tik tais atvejais, kai šie nusikaltimai vykdomi organizuotai.

6. Teisinių kliūčių nustatyti išplėstinį turto konfiskavimą su galimybe perkelti įrodinėjimo našą įtariamajam nėra. Tačiau remiantis Konstitucinio Teismo išaiškinimais, išplėstinis konfiskavimas iš trečiųjų asmenų nėra galimas, o tai ir sumenkina visą išplėstinio konfiskavimo taikymo tikslingumą. Galima svarstyti išplėstinio turto konfiskavimo galimybę už organizuotus nusikaltimus, numatytus 2005 m. Pamatiniam sprendime, tačiau tokiu atveju būtų daugiau įgyvendinamas baudžiamumo, o ne prevencijos tikslas. Darytina išvada, kad siekiant ekonominius nusikaltimus daryti nenaujingus reikėtų analizuoti galimybes kitų šakų, pirmiausia, administracinės ir mokesčių teisės, pagalba įtvirtinti prevencines priemones ekonominių nusikaltimų darymui, nustatant privalomą pajamų deklaravimą nurodant jų kilmę ir panašias priemones.

LITERATŪRA

Norminiai aktai

1. 1990 m. Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo. Konvencija ratifikuota 1994 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. I-727 // Valstybės žinios, 1995, Nr. 12-263.
2. Belgijos Karalystės konstitucija [interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/upload/legislations/70/c3/d77d3d4c8a433bebd3ca3afd2868.html>>.

3. Danijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.themis.dk/synopsis/index.asp?hovedramme=/synopsis/docs/lovsamling/straffeloven_indholdsfortegnelse.html>.
4. Estijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legaltext.ee/en/landmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X30068K5&keel=en&pg=1&ptyyp=1&tyyp=SITE_X&query=penal+code>.
5. Ispanijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t19.html#c6>.
6. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Pasirašyta 2000-12-13. Įsigaliojo 2003-09-29 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51.
7. Latvijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0032.doc>>.
8. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 1994 m. lapkričio 28 d. Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 1994.
11. Liuksemburgo baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/code_penal/CodePenal_PageAccueil.pdf>.
12. Norvegijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19020522-010-eng.pdf>>.
13. Suomijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>>.
14. Tarybos pamatinis sprendimas dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, išaldymo, areštavimo ir konfiskavimo (2001/500/TVR) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0500:LT:NOT>>.
15. Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. 2005 m. vasario 24 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2005/l_068/l_06820050315lt00490051.pdf>.

Teismų praktika

16. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Air _anada prieš Jungtinę Karalystę*. Publ. ECHR, Series A, No. 316-A., 1995.
17. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Agosi prieš Jungtinę Karalystę*. Publ. ECHR, Series A, No. 108., 1986.

18. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Raimondo prieš Italiją*. Publ. ECHR, Series A, No. 281-A., 1994.
19. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Welch prieš Jungtinę Karalystę*. Publ. ECHR, Series A, No. 307-A., 1995.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50/2007.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2007.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308/2005.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70/2005.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-486/2006.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-404/2005.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2007.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-486/2006.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308/2005.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-404/2005.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2007.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2007.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(10) straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio ir pirmosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

35. Teismų praktikos, nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl kontrabandos, apžvalga. Patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 43.

Kita literatūra

36. Europos Tarybos Priemonių prieš pinigų plovimą įvertinimo ekspertų (MONEYVAL) komiteto parengta trečiojo etapo Lietuvos ataskaita, patvirtinta 2006 m. lapkričio 28 d.

37. Evaluation Report on Czech Republic. Second Evaluation Round. Adopted by GRECO, 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2\(2005\)7_CzechRepublic_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2(2005)7_CzechRepublic_EN.pdf)>.

38. Evaluation Report on Germany. Second Evaluation Round. Adopted by GRECO, 2004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2\(2004\)10_Germany_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2(2004)10_Germany_EN.pdf)>.

39. Evaluation Report on Greece. Second Evaluation Round. Adopted by GRECO, 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2\(2005\)6_Greece_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2(2005)6_Greece_EN.pdf)>.

40. Evaluation Report on Hungary. Second Evaluation Round. Adopted by GRECO, 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2\(2005\)5_Hungary_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2(2005)5_Hungary_EN.pdf)>.

41. Evaluation Report on Netherlands. Second Evaluation Round. Adopted by GRECO, 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2\(2005\)2_Netherlands_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/greco/evaluations/round2/GrecoEval2(2005)2_Netherlands_EN.pdf)>.

42. Kaisa Hakkinen. Law and Economic _nglysis of Confiscating the Proceeds of Crime [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.joensuu.fi/taloustieteet/ott/scandale/helsinki/pdf/hakkinen.pdf>>.

43. Nacionalinės teismų administracijos statistinė ataskaita. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijų taikymas (I instancijos teismuose) 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.nplc.lt/stat/atas/td/bbn-ba/bbn-ba.htm>>.

44. Stessens, G. Money Laundering. A New International Law Enforcement Model. Cambridge University Press: 2003.

45. žalioji Knyga - Nekaltumo prezumpcija /* KOM/2006/0174 galutinis */ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0174:FIN:LT:HTML>>.

Eglė Kavoliūnaitė

Head of Legal System Research Department,
Researcher
Law Institute

CONFISCATION OF PROPERTY: AIMS OF REGULATION AND LEGAL PRECONDITIONS FOR EXTENDED POWERS OF CONFISCATION IN LITHUANIA

Summary

The article deals with confiscation as one of the legal measures intended, on the one hand, for the punishment of the person who has committed a crime, and, on the other hand, for the prevention of economic crimes or other offences. According to what is the aim of the state – to punish a person or to prevent him from doing a crime, the state construes legal provisions relating confiscation of crime. International documents and as well framework decision of the European Union prompts member states to establish a regulation of confiscation which would enable to confiscate all the economic value of the crime committed. On of such measures, provided for in Council Framework Decision of 25 February 2005 is extended powers of confiscation. Extended confiscation may be imposed for organized criminal acts listed within the Framework Decision. The article analyses peculiarities relating regulation of confiscation taking into account the targets of the state subject to regulation of confiscation and the possibilities and needs to provide extended confiscation within the Criminal Code of the Republic of Lithuania.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2008 m. sausio 30 d.